

Відгук отримано
25.10.2018
Голова спеціалізованої
вченої ради
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
С. В. Костриков

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 64.051.032
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4

ВІДГУК

опонента, доктора географічних наук, професор, декан географічного
факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Запотоцького Сергія Петровича

на дисертаційну роботу

аспірантки кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства
факультету геології, географії, рекреації і туризму

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Суптело Ольги Сергіївни

на тему: «Постіндустріальні трансформації міста Харкова:

суспільно-географічні аспекти»,

що подана на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 103 – Науки про Землю з галузі знань 10 – Природничі науки

Актуальність обраної теми дослідження

Дисертаційна робота Суптело Ольги Сергіївни «Постіндустріальні трансформації міста Харкова: суспільно-географічні аспекти» присвячена встановленню просторово-часових особливостей та механізмів постіндустріальних трансформацій міста Харкова, дослідженню просторових та морфологічних змін публічних міських просторів Харкова, виявленню проблем функціонування та ефективного трансформування міста, обґрунтуванню перспектив подальшого успішного трансформування в контексті постіндустріального розвитку, є прикладом комплексного, багатовекторного суспільно-географічного дослідження міста, міського простору та урбаністичних процесів період явних постіндустріальних перетворень суспільства та перцепційного ставлення населення до території. Роль міста як населеного пункту, що протягом усієї геоісторії людства є центром виникнення та впровадження інновацій, підкреслюється значною кількістю наукових досліджень, міжнародних конференцій, самітів, програм розвитку тощо. Саме тому як об'єкт дослідження місто лежить у полі багатьох наук, в тому числі соціально-економічної географії.

Місто Харків, відповідно до свого географічного положення, історії, особливостей соціально-економічного розвитку, є такими центром для східноукраїнського регіону. Харків, як і більшість міст Східної Європи, перебуває на етапі трансформування. Від наявних ресурсів та вектору міської політики, головним чином, залежить напрям цього роду трансформацій.

Дослідження та аналіз відповідних соціально-економічних, політичних та просторових зрушень у місті є основою для виявлення проблем та перспектив його розвитку. Саме тому необхідним є проведення комплексного вивчення сукупності факторів впливу на інтенсивність та напрям постіндустріальних трансформацій міста, прояву та основних характеристик постіндустріальних трансформації на всіх рівнях функціонування міста, визначення їх проблем та перспектив подальшого впровадження. Зазначені ключові положення висвітлюються у дисертаційній роботі Суптелю О. С. та підтверджують актуальність обраної теми дослідження.

Обрана тема цілком відповідає проблематиці дисертацій з галузі знань 10 – Природничі науки та спеціальності 103 – Науки про Землю.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення та висновки, представлені у дисертації Суптелю О. С., базуються на фундаментальних положеннях сучасної суспільної географії, широко враховують досвід закордонних науковців, є достовірними, обґрунтованими та підтвердженими довідками про практичним впровадженням результатів. Аналіз потужної джерельної бази, загальним обсягом 243 джерела, та опрацювання емпіричних матеріалів, підкреслюють достовірність та обґрунтованість отриманих результатів, висновків і пропозицій. Використання комплексу міждисциплінарних та конкретнонаукових методів та підходів на всіх етапах дослідження дало змогу дисертантці в повністю розкрити поставлені у роботі завдання. Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації, зумовлені логічною побудовою алгоритму дослідження, використанням систематизованих, узагальнених та оброблених автором даних та результатів власних досліджень, застосуванням наукових підходів, загальнонаукових й конкретнонаукових методів дослідження, що в своїй сукупності дозволило досягти поставленої дослідницької мети та сприяло розкриттю об'єктно-предметної сутності дослідження. Отримані наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо аргументованими.

Викладені на високому рівні результати дисертаційного дослідження, дозволили отримати нові важливі для вивчення постіндустріальних трансформацій міста дані. Так, дисертанткою були вирішені основні завдання: розкрито теоретико-методологічні засади суспільно-географічного дослідження постіндустріальних трансформацій міст; виявлено передумови та фактори постіндустріальних трансформацій міста Харкова та вдосконалено періодизацію етапів його розвитку; проаналізовано соціально-економічні, демографічні, просторово-функціональні трансформації міста Харкова в період постіндустріального переходу; виявлено та проаналізовано існуючі прояви постіндустріальних трансформацій у міському просторі Харкова; встановлено

та обґрунтовано фактори, що впливають на постіндустріальні трансформації міста Харкова, та відповідні етапи постіндустріального переходу; досліджено ставлення населення до тенденцій перетворення міського простору, перцепційне бачення території міста та його окремих DESTИНАЦІЙ; готовність резидентів міста до залучення у формування та реалізацію міської політики; виконано моделювання траєкторії розвитку міста Харкова, визначити проблеми та обґрунтувати перспективи постіндустріальних трансформацій та подальшого розвитку. Викладені у вступі та трьох розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому та окремих її аспектів зокрема, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, мало розроблені з позицій географічної науки, перспективні для подальших досліджень, що загалом підкреслює актуальність та своєчасність виконаного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами

Дисертаційне дослідження Суптело О. С. «Постіндустріальні трансформації міста Харкова: суспільно-географічні аспекти» пов'язане з науковими напрямами роботи кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: «Суспільно-географічні особливості стійкого регіонального розвитку (на прикладі Харківської області)» (2015–2017 рр., ДР № 0115U000504), «Територіальне планування Харкова та Харківського регіону на основі демографічного потенціалу: теоретико-методична розробка» (2016–2017 рр., ДР № 0116U000964), «Великий Харків: обґрунтування та теоретико-методологічна основа дослідження сучасних процесів агломерування» (2021 р., ДР № 0121U113116), а також з міжнародним міждисциплінарним дослідницьким проєктом “Ukrainian geopolitical fault-line cities: urban identities, geopolitics and urban policy” (Українські міста на лінії геополітичного розлому) спільно з університетом Осло (Норвегія), зокрема тем “Soviet legacies in the southeastern Ukrainian urban social landscape, with a focus on housing” та “Urban identities, identity politics and social cohesion during/after the ongoing Donbas war”.

Наукова новизна положень, висновків та результатів, одержаних у дисертації

Наукова новизна отриманих результатів полягає головним чином в комплексності та багатовекторності суспільно-географічного дослідження постіндустріальних трансформацій міста Харкова, що проведено вперше. Зокрема, дисертанткою вперше перше з позицій суспільної географії встановлено та обґрунтовано фактори постіндустріальних трансформацій Харкова та виявлено силу їхнього впливу в окремі періоди; виконано моделювання траєкторії розвитку досліджуваного міста із визначенням і

обґрунтуванням точок біфуркації за досліджуваний період; досліджено ставлення населення до тенденцій перетворення міського простору, перцепційне бачення території Харкова та його окремих дестинацій, готовність харків'ян до партисипативного управління містом тощо.

Дисертанткою удосконалено поняттєво-термінологічний апарат дослідження постіндустріальних трансформацій міста за рахунок авторського визначення поняття «постіндустріальний розвиток міста»; методику суспільно-географічного дослідження постіндустріальних трансформації міста Харкова, зокрема за рахунок мультидисциплінарного підходу при застосуванні суспільно-географічних, математико-статистичних, соціологічних методів, просторового та морфологічного аналізу; періодизацію розвитку та функціонування міста Харкова; встановлено основні етапи постіндустріального переходу. У дисертаційній роботі отримали подальший розвиток суспільно-географічне дослідження просторово-часових особливостей функціонування, розвитку та трансформування міста Харкова, його населення та міського середовища; виявлення проблем та визначення перспектив постіндустріальних трансформацій міста Харкова з позиції суспільної географії.

Таким чином, ступінь наукової новизни проведеного дослідження, сформульованих у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам, які ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Стиль викладання дисертації, відповідність її тексту встановленим вимогам

Дисертаційна робота за структурою, змістом, обсягом та оформленням відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, що висувуються до написання дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальності 103 – Науки про Землю. Виклад матеріалу дисертаційної роботи досить логічний, міркування аргументовані, висновки переконливі, мова дисертаційної роботи грамотна і термінологічно точна. Дисертація написана державною мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Дисертаційна робота Суптело О.С. містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (243 найменування) і додатків. Використані у дисертаційному дослідженні ідеї і положення інших науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора. Отже, робота повною мірою відповідає вимогам академічної доброчесності і не містить академічного плагіату.

Практичне значення отриманих результатів

Отримані результати дисертаційного дослідження знайшли впровадження в адміністрації Чкаловської селищної міської об'єднаної територіальної

характеристики; встановлено соціально-економічні особливості та проблеми розвитку міста Харків, розкрито функціонально-просторове зонування міста Харків та висвітлено його зміни, у тому числі за допомогою аналізу генерального плану міста та його відповідність реаліям, визначення постіндустріальних трансформацій зонування території міста.

У третьому розділі «Постіндустріальні трансформації міських просторів Харкова» встановлені та проаналізовані постіндустріальні зміни міського простору Харкова як постіндустріального міста, зокрема з позиції іміджу території, оцінці перцепційного портрету міста за результатами проведеного соціологічного дослідження щодо перцепційного сприйняття резидентів міста міських просторів, визначення основних проблем розвитку міста та обґрунтування перспективних трансформацій, встановлення готовності місцевих жителів до участі в міській політиці; змодельовано та проаналізовано траєкторію розвитку та особливостей трансформування міської соціогеосистеми Харкова в період 1991-2019 роки; опрацьовано результати проведеного факторного аналізу та встановлено групи факторів, які мали найбільший вплив на перебіг трансформацій міської соціогеосистеми Харкова; визначено проблеми, запропоновано дерево цілей та окреслено перспективи розвитку Харкова як постіндустріального міста.

Загальні висновки сформульовані у відповідності до поставлених завдань, відображають основні результати дослідження. Сукупність завдань, які вирішено в рамках проведеного дослідження, дозволяє зробити позитивні висновки про загальний рівень дисертації, а також про досягнення поставленої мети.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Отримані нові наукові положення дисертаційної роботи Суптелю О. С., висновки та рекомендації повною мірою висвітлені авторкою у 32 наукових працях, з яких 12 статей у наукових фахових виданнях України (6 статей одноосібні), у тому числі дві статті в фахових наукових виданнях України та виданнях України, які входять до категорії «А» та індексуються наукометричною базою Web of Science; 20 праць, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації (із них п'ять статей за матеріалами конференцій було включено до наукометричних баз Web of Science та Scopus). Загальний обсяг опублікованих матеріалів дисертантки складає 18,71 д. а., особистий внесок авторки 9,4 д. а.. Ознайомлення з публікаціями дисертантки дає підставу констатувати, що результати дослідження, авторські новації, узагальнення та удосконалення концептуально-методичних положень, відображені у пунктах новизни та висновках до дослідження достатньо повно викладені в друкованих працях Суптелю О. С., що відповідає вимогам.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

При загальній позитивній оцінці дисертаційної роботи Суптело О. С. «Постіндустріальні трансформації міста Харкова: суспільно-географічні аспекти», слід звернути увагу на деякі дискусійні положення та зауваження, які вимагають додаткових пояснень здобувача в процесі публічного захисту роботи:

1. Постіндустріальні трансформації міського простору значною мірою пов'язані з процесами агломерування та впливом агломерації на міське середовище міста Харкова і навпаки. Очевидно, що Харків, як місто мільйонник, має потужну агломерацію, яка певним чином корегує планувальні трансформації в місті та передмісті, синхронізує економічний розвиток, визначає міграційні особливості, трансформації системи громадського транспорту, комунальної інфраструктури (водопостачання, каналізації, поводження з відходами), вкрай відбивається на особливостях міського середовища й потребує подальшого вивчення.

2. Трансформації міського простору значною мірою є наслідком сформованої земельної ренти, що відбивається на вартості земель, відповідному податковому навантаженні на промислові підприємства, і є важливою складовою сучасних трансформацій промислових підприємств, зміни функцій займаних підприємствами територій відповідно до принципу найбільш ефективного використання земель. Це є важливою складовою дослідження, потребує певних наукових коментарів та подальших вишукувань.

3. В проведеному SWOT-аналізі економіко-географічного положення (ЕГП) міста Харкова (стор. 98) сумнівним видається виділене авторкою розташування міста поблизу зони ООС (Операції об'єднаних сил) сильною стороною політико-географічного положення (ПГП) – що на думку авторки підвищує військову функцію міста.

4. Важливою та найбільш відчутною є саме трансформація публічних просторів міста, як елементів сприйняття міського середовища в умовах трансформацій. В той же час в роботі більшої уваги авторка приділяє трансформаціям окремих елементів простору чи конкретних об'єктів (стор. 127-129, 149-154), що не завжди в повній мірі відображає зміни міського середовища загалом, не завжди показує формування нових громадських центрів нижчого рівня.

5. Трансформація транспортної мережі (стор. 156-157) мала б бути більш детальною та представленою наочно у форматі картографічної продукції, яка б унаочнила відповідні зміни та зробила б роботу більш атрактивною.

Проте, висловленні дискусійні положення та зауваження не зменшують значущості проведеного дослідження, їх слід розглядати як побажання до подальших досліджень дисертантки. Дисертаційне дослідження Суптело Ольги Сергіївни відповідає галузі знань та напрямку спеціальності і є завершеною науково-дослідною роботою, в якій отримані нові, науково обґрунтовані

результати, що вирішують конкретне наукове завдання та сприятимуть подальшому розвитку суспільно-географічних досліджень постіндустріальних трансформацій міст та міських просторів.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Суптело О. С. є самостійним, логічно завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні, мета якого досягнута, а поставлені завдання – вирішені. Тема обраного дисертаційного дослідження надзвичайно актуальна, сформульовані авторкою висновки і рекомендації – аргументовані, характеризуються науковою новизною і мають теоретичне та практичне значення. Опонована дисертаційна робота не містить запозичених висновків інших авторів і відповідає вимогам академічної доброчесності.

Дисертація Суптело О. С. за змістом, структурою та оформленням відповідає галузі знань 10 – Природничі науки, спеціальності 103 – Науки про Землю, вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 року № 40 та «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 року № 167, а її авторка Суптело Ольга Сергіївна на основі успішного публічного захисту дисертації заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 103 – Науки про Землю.

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, професор,
декан географічного факультету
Київського національного
Університету імені Тараса Шевченка

Сергій ЗАПОТОЦЬКИЙ